

О. Чебан,

здобувач кафедри кримінального права та кримінології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ БЕЗДОМНИМИ ОСОБАМИ

У юридичній літературі й досі має місце дискусія з приводу вживання та використання кримінологічних термінів «попередження злочинності», «профілактика злочинності», «соціальна профілактика», «боротьба зі злочинністю», «війна зі злочинністю», «протидія злочинності», «протистояння злочинності», «контроль злочинності», «регулювання злочинності», «управління злочинністю», «запобігання злочинності», «превенція злочинності», «припинення злочинів» та інших. Щоб уникнути зайвих дискусій і нагромадження термінологічної ієрархії, кримінологи (учені й практики) повинні, як слушно зазначив В. Голіна [1, с. 5], просто домовитися про зміст тих чи інших термінів. Термінологічна точність і конкретизація змісту понять у кримінології не менш важливі, ніж в інших науках. Тому протидія злочинності бездомних осіб, у тому числі безпритульних неповнолітніх, потребує свого дослідження.

Метою статті є аналіз суб'єктів протидії злочинності бездомних осіб на державному рівні.

О. Ігнатов [2, с. 92–93] вважає, що насамперед слід уникати вживання таких термінів, як «боротьба» та «війна» зі злочинністю, що охоплюють, мабуть, лише одну зі сторін реакції суспільства на злочинність – репресію людей, які порушили закон.

Обґрунтовуючи необхідність вживання терміна «боротьба зі злочинністю» під час позначення взаємовідносин держави, суспільства й злочинності, Н. Карпов [3, с. 140] пише, що термін «боротьба зі злочинністю» передбачає активність діяльності з впливу на неї.

А. Долгова [4] зазначає, що для позначення взаємовідносин держави, суспільства й злочинності слід вживати саме термін «боротьба зі злочинністю», оскільки термін «протидія злочинності» не відбиває активної ролі держави й суспільства в боротьбі зі злочинністю, спрямованої не лише на припинення злочинів, а й на запобігання їм.

Під боротьбою зі злочинністю В. Бондренков та В. Знікін [5, с. 18] розуміють виявлення, попередження, припинення, розкриття й розслідування злочинів, на що в сучасний період націлені оперативні співробітники правоохоронних органів.

Вважаємо, що недопустимо вживати такі терміни, як «війна зі злочинністю» та «боротьба зі злочинністю» (наскільки б ці вислови не відбивали активної діяльності державних органів у цьому напрямі), внаслідок того, що тоді мова велася би про переможців і переможених, а це не допустимо в юриспруденції в цілому та в кримінології зокрема. Мова має йти про силу, яка протидіятиме іншій силі – злочинній.

Протидія злочинності, на думку О. Шинальського [6, с. 99], включає всі засоби й методи впливу на злочинність, до яких належать такі: загальнодержавні засоби економічного, політичного й виховного порядку, які безпосередньо не спрямовані на протидію злочинності, проте справляють на неї суттєвий вплив; засоби законодавчого, правового порядку, що визначають основні напрями, які поєднують переконання й примус у протидії злочинності; діяльність державних органів, громадських організацій, органів кримінальної юсти-



ції з виявлення причин та умов вчинення конкретних злочинів і вжиття заходів щодо їх усунення; безпосередня, постійна й послідовна робота органів кримінальної юстиції з розкриття злочинів, розслідування розгляду кримінальних справ, виправлення осіб, які вчинили злочини, нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі; проведення розшукових та оперативно-розшукових заходів, зумовлених ситуацією, що склалася.

О. Шостко [7, с. 163] слушно зауважує, що на сьогодні в європейських країнах впроваджується комплексний (інтеграційний) підхід, що поєднує запобіжні й репресивні заходи, які й охоплюються терміном «протидія». Протидію злочинності обґрунтовано розглядають як загальне родове поняття, що охоплює діяльність, спрямовану на мінімізацію протиріч і чинників, які породжують або сприяють злочинності, на зменшення кількості окремих видів злочинів шляхом недопущення їх вчинення на різних стадіях злочинної поведінки (заходи запобігання злочинності), а також адекватні заходи реагування на вже вчинені злочини (репресивний підхід).

Кримінальне покарання, як констатує О. Костенко [8, с. 281], може відіграти свою справжню, тобто природну, роль лише в сполученні з конкуренцією відповідно до формули «конкуренція + репресія». Для подолання криміналізму в Україні повинна бути створена нова модель протидії злочинності. Концепція цієї моделі обґрунтовується тим, що злочинність – це вияв сваволі людей, яка виникає там і тоді, де й коли не діє ринок як форма соціального обміну, що має властивість узгоджувати людську волю з природними законами суспільного життя. Причому ця властивість є лише в справжнього (природного) ринку, коли вигідно бути чесним. О. Костенко пропонує класифікувати засоби протидії злочинності в такий спосіб:

1. Безпосередні засоби – засоби протидії злочинності:

а) репресія, тобто те, що втримує за допомогою страху кари вияв свободи волі людини, яка має форму сваволі, у вигляді злочину;

б) конкуренція, тобто те, що, пристосовуючи людину до природи, рятує її свободу волі від форми соціопатизуючої (криміногенної) сваволі та надає їй форму несваволі, виявом якої є добродісна поведінка.

2. Опосередковані засоби – засоби підвищення ефективності засобів протидії злочинності шляхом зміни індивідуальності людини, тобто її фізіологічних і психологічних властивостей (виховні, медичні тощо) [8, с. 268–270, 281, 324].

За словами В. Сташиса [9, с. 167], саме покарання виступає необхідним засобом охорони суспільства від злочинних посягань. Виконання зазначеної ролі здійснюється як за допомогою загрози покарання, яка міститься в санкції будь-якої кримінально-правової норми Особливої частини Кримінального кодексу України, так і шляхом його реалізації, тобто примусового впливу на осіб, уже визнаних винними у вчиненні злочину.

Як справедливо зазначає Я. Соловій [10, с. 14–18], злочинність є первинною, її існування породжує й виправдовує інститут покарання, безпосереднім і головним призначенням якого є боротьба зі злочинністю, її запобігання та хоча б часткове зменшення.

Планомірна протидія злочинності, на думку В. Голіни [11, с. 182], пов'язується з кримінологічною політикою та розглядається як складова частина державної соціальної політики, яка на основі Конституції України та інтегрованих кримінологічною наукою знань визначає основні методологічні засади й шляхи, якими керується держава та її інституції під час здійснення нерепресивної протидії злочинності та її проявам. Кримінологічна політика є не лише сукупністю упорядкованих заходів, а й, образно кажучи, ідеологічним генератором, який підвищує запобіжну «напругу» в суспільстві, формує в ньо-



му соціальну толерантність і повагу до соціальних цінностей, сприяє накопиченню в суспільних відносинах так званого «соціального капіталу» (громадський правопорядок, довіра, чесність, порядність тощо).

Здійснення кримінологічної політики – це складова частина ідейно-політичної та економічної доктрини уряду, за виконання якої він несе політичну відповідальність. У нас, як констатує В. Голіна [11, с. 185], за останні 15 років було прийнято 4 комплексні програми запобігання злочинності в країні (називалися вони по-різному), проте жодного разу ніде й ніхто не звітував про результати їх виконання.

Під час зіставлення різних точок зору з приводу використання термінів «боротьба», «протидія», «запобігання», «війна» тощо вважаємо найбільш доцільним визначення впливу на злочинність та пропонуємо вживати дефініцію «протидія злочинності». Оскільки саме цей термін можна розглядати і в кримінологічному, і в кримінально-правовому аспекті. До змісту «протидія злочинності», як слушно зауважує О. Костенко, входять дві важливі складові: запобігання злочинності та покарання за злочин.

З огляду на це протидія злочинності бездомних осіб має здійснюватися за формулою «запобігання злочинності бездомних осіб + покарання за вже вчинені ними злочинні діяння».

Під протидією злочинності бездомних осіб ми пропонуємо розуміти комплекс (тріаду) заходів, що здійснюються такими органами:

1) правоохоронними органами з приводу затримання та доставляння бездоглядних дітей, безпритульних осіб до закладів соціального захисту;

2) закладами соціального захисту для бездомних осіб і безпритульних дітей, які носять соціально-психологічний, соціально-реабілітаційний та реінтеграційний характер;

3) громадськими та/або благодійними організаціями, які займаються культурно-освітньою, спортивною та благодійною діяльністю.

Отже, перед нами постає трикутник суб'єктів протидії злочинності безпритульних осіб.

І. Кременовська звертає увагу, що вирішення проблеми подолання дитячої та підліткової безпритульності, бездоглядності й бродяжництва на державному рівні полягає не в ухваленні великої кількості нормативних документів, із чим, безперечно, важко не погодитися, а в здійсненні практичної роботи з неблагополучними сім'ями [12, с. 301–303]. Зрозуміло, що для дитини не замінять нормальної сім'ї ні велика кількість дитячих притулків та інтернатів, ні розширення нормативної бази, ні активізація діяльності будь-яких релігійних, благодійних чи спонсорських організацій. Необхідно пам'ятати, що людина й громадянин – це першооснова та головний об'єкт національної безпеки, при цьому найменші громадяни є найбільш вразливими, тому потребують надійного практичного, а не формального захисту.

Загальнодержавна профілактична робота лише за допомогою засобів кримінально-правового впливу не може виправити становище, що склалося в галузі захисту прав і законних інтересів неповнолітніх та запобігання злочинності. Ю. Абросімова вважає за необхідне створити систему ювенальної юстиції, яка повинна включати не лише ювенальні суди, а й спеціальні органи профілактики, контролю й захисту, спеціалізовані органи досудового слідства, установи виконання покарання, а також установи реабілітації та соціальної адаптації [13, с. 14].

На сучасному етапі зменшення рівня дитячого бродяжництва стане можливим лише тоді, коли основну увагу держави й громадськості буде зосереджено не на усуненні наслідків цього явища, а на ліквідації причин та умов, що його породжують. На думку Н. Василенко, головною метою соціальної політики держави щодо дітей, які перебувають у стані бродяжництва, має стати створення сприятливого соціально-побутового та психологічного

середовища для дітей, забезпечення їх прав на гідний рівень життя, особисту безпеку, медичну допомогу та освіту [14, с. 34–35]. При цьому виділяються чотири головні напрями реалізації такої політики:

1. Надання допомоги для забезпечення сприятливих умов життя дитини в рідній сім'ї (для повернення дитини в рідну сім'ю); а) повернення в рідну сім'ю, де попередньо врегульовано конфлікт із батьками; б) повернення в рідну сім'ю, де попередньо проведено соціальну реабілітацію батьків.

2. Сприяння встановленню дитини чи влаштуванню в прийомну (фостерну) сім'ю та контроль за наявністю в такій сім'ї оптимальних умов життя й розвитку.

3. Влаштування дитини до дитячих будинків сімейного типу.

4. Створення сприятливих умов перебування дитини та її соціалізації в притулку для неповнолітніх, інтернаті, приймальнику-розподільнику, дитячому будинку, контроль за наявністю сприятливих умов у притулках благодійних і громадських організацій та в інших недержавних установах.

Зараз більшість громадських і благодійних організацій обмежуються наданням дітям-бродягам гуманітарної допомоги та проведенням просвітницької й виховної роботи в умовах вуличного середовища.

Звичайно, роздача гарячої їжі – це не просто спосіб нормально нагодувати, це засіб увійти в довіру до дитини, показати, що людина ставиться до неї доброзичливо. Після цього, як вважає В. Івашенко [15, с. 23], можна спробувати переконати дитину кинути бродяжити та повернутися до сім'ї або піти до спеціальної установи. Подібні пересувні станції працюють у Львові, Донецьку, Івано-Франківську, Тернополі. У Києві існує стаціонар, де діти отримують їжу, одяг, медичну допомогу та інші необхідні речі.

Наведену діяльність Н. Василенко [14, с. 35] називає неефективною та такою, що не сприяє ліквідації дитячого

бродяжництва. Натомість учений пропонує активізувати роботу реабілітаційних центрів денного й цілодобового перебування, створених на базі громадських і благодійних організацій, прийомних сімей тимчасового перебування, сімей екстреної допомоги, вуличних медиків і вчителів.

На наш погляд, гуманітарна допомога – це перший крок на шляху спрямування безпритульної особи до реабілітаційного центру. Однак нам не зрозуміла позиція щодо того, чому соціальні заклади реабілітації мають створюватися й діяти на базі громадських і благодійних організацій. Заклади для безпритульних дітей і бездомних осіб як соціальні заклади, діяльність яких спрямована на допомогу бездомним особам, їх підтримку й реінтеграцію, визначені в ст. 19 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» [16], а саме: будинки нічного перебування, центри реінтеграції бездомних осіб, соціальні готелі.

Якщо розглядати поступове повернення бездомної особи до самостійного повноцінного життя шляхом надання їй комплексу соціальних послуг з урахуванням індивідуальних потреб, вбачаємо більш доцільним спрямовувати кошти благодійного характеру (в тому числі у вигляді харчування, одягу, медикаментів тощо) на утримання безпритульних дітей і бездомних осіб до вже створених державних центрів, безпосередньо до центру реінтеграції бездомних осіб.

Зважаючи на те, що в Законі України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» [16] взагалі не вказано підстави фінансування центру реінтеграції бездомних осіб, пропонуємо усунути цю прогалину законодавства шляхом доповнення ч. 4 ст. 21 вказаного закону реченням такого змісту: «Джерелами фінансування Центру реінтеграції бездомних осіб можуть бути:

– кошти державного та/або місцевого бюджету;

– кошти в розмірі 30–40% від роботи бездомних осіб у підсобних господарствах та інших виробничих підрозділах Центру;

– благодійні внески та інші джерела, не заборонені законодавством України».

За такого стану справ роль громадських і благодійних організацій можна звести до культурно-спортивної діяльності та допомоги. Про це говорить і Н. Градецька [17, с. 14]. Такі об'єднання можуть діяти у сфері сприяння гармонійному розвитку дітей, залучення їх до культури й мистецтва. З метою протидії їх деструктивній поведінці, відвернення їх від вчинення антигромадських дій і злочинів необхідно розвивати позитивні здібності неповнолітніх, залучати до розумових форм проведення вільного часу, знайомити з кращими зразками літератури, музики, живопису й архітектури, з пам'ятками історії, культури та релігії, враховуючи патріотичні й правові заходи виховання, особливості вікового сприйняття. Відзначається, що істотний внесок у морально-правове виховання можуть зробити також церкви різних конфесій.

Проаналізувавши штатні нормативи центру реінтеграції бездомних осіб, викладені в Типовому положенні про центр реінтеграції бездомних осіб, затвердженому наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 14.02.2006 р. [18], ми помітили відсутність такого фахівця, як юрист (або адвокат). Зважаючи на те, що підставою перебування безпритульної особи в центрі реінтеграції є укладення угоди про надання послуг таким центром бездомним особам, та з огляду на потреби в юридичній допомозі штатна одиниця юрисконсульта в центрі реінтеграції бездомних осіб є вкрай необхідною. Наявність такого спеціаліста, як юрисконсульт (адвокат), необхідна також в інших соціальних закладах для бездомних осіб і безпритульних дітей.

Тим паче, що в кримінологічній науці існує думка, що до суб'єктів запобігання злочинам можна віднести й

адвокатуру, яку можна розглядати як орган, функції та повноваження якого не мають цільового спрямування з профілактики злочинів та злочинних проявів, проте діяльність безпосередньо може впливати на превентивні процеси з виявлення детермінант злочинності та окремих злочинів. Таку думку відстоюють В. Коваленко та О. Колб [19, с. 24–25]. У подібному випадку профілактика злочинів здійснюється шляхом реалізації таких заходів:

– загальної профілактики як сукупності соціально-економічних, ідеологічних, культурно-виховних, організаційно-управлінських, правових та інших заходів, які, не будучи безпосередньо орієнтованими на протидію злочинності, становлять матеріальну й ідеологічну базу для спеціально-кримінологічної профілактики;

– індивідуальної профілактики як сукупності заходів впливу на конкретну особу.

У демократичних країнах вважають, що способом подолання проблеми дитячої безпритульності може бути об'єднання всіх існуючих соціальних програм для безпритульних дітей та створення єдиного державного інституту, який буде опікуватися дітьми. Одним із варіантів вирішення цієї проблеми є ефективна діяльність спеціалізованого омбудсмена з прав дітей, який покликаний домагатися не лише дотримання законодавчо закріплених прав дітей, а й розширення та повного дотримання батьками своїх обов'язків перед дітьми. Так, наприклад, дитячому омбудсмену Норвегії доручено сприяти захисту дітей і представляти їхні інтереси перед органами державної влади чи керівництвом приватних компаній та організацій, стежити за умовами, у яких зростають і розвиваються діти. Омбудсмен Гватемали уповноважений контролювати діяльність державних установ, що надають послуги дітям [20].

У зв'язку з тим, що парламентський контроль за дотриманням прав дитини здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав дитини, доцільно



буде надати йому повноваження нагляду за діяльністю соціальних закладів для безпритульних дітей, а Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини – за діяльністю соціальних закладів для бездомних осіб.

Таким чином, під час аналізу загальносоціальної профілактики злочинів, які вчиняють бездомні особи, варто підкреслити, що в цьому напрямі основоположним завданням держави має стати зосередження соціальної політики України на усуненні детермінантів злочинності такими шляхами: 1) створення сприятливих соціально-побутових умов для життєдіяльності батьків і дітей; створення сприятливих умов для перебування бездомних осіб і безпритульних дітей в інтернатних закладах державного й недержавного типу; 2) подальшого ефективного запровадження та втілення в державі системи ювенальної юстиції; 3) влаштування молодіжного дозвілля шляхом розширення системи культурно-спортивних секцій, гуртків на безкоштовній основі, оскільки безцільне марнування часу неповнолітніх осіб підштовхує їх до вуличного життя, входження до груп кримінального спрямування, вживання алкогольних напоїв, тютюнопаління, в цілому до ведення нездорового маргінального паразитичного способу життя.

У протидії злочинності бездомних осіб і безпритульних дітей необхідним є комплексний підхід. Створення нових громадських і благодійних організацій не приведе до бажаного результату, натомість необхідно на регіональному рівні розширювати вже існуючу мережу соціальних закладів для бездомних осіб і безпритульних дітей. Доцільно до штатних нормативів закладів соціального захисту для бездомних осіб і безпритульних дітей ввести посаду юриста (юрисконсульта), який може своєю професійною діяльністю сприяти запобіганню злочинам, що вчиняються вказаними особами. Активною має бути співпраця соціальних закладів для бездомних осіб і безпритульних дітей із Державною службою зайнятості Укра-

їни та її обласними й міськими регіональними відділеннями для проведення безкоштовного професійного навчання безпритульних осіб із метою їх фахового спрямування та подальшого працевлаштування на підприємства. За діяльністю соціальних закладів для бездомних осіб і безпритульних дітей необхідно встановити парламентський контроль щодо дотримання прав дитини, який здійснюватиме Уповноважений Верховної Ради України з прав дитини.

Також запропоновані нами зміни до законодавчих і підзаконних актів можуть сприяти зниженню кількості безпритульних дітей на вулиці, влаштуванню їхнього життя та процесам реінтеграції й ресоціалізації бездомних осіб і безпритульних дітей.

Ключові слова: протидія злочинності, протидія злочинності бездомних осіб та безпритульних дітей, трикутник суб'єктів протидії, центр реінтеграції бездомних осіб.

У роботі визначено поняття протидії злочинності бездомних осіб. Запропоновано комплекс (тріаду) заходів, які здійснюються суб'єктами протидії злочинності бездомних осіб. Охарактеризовано роль громадських та благодійних організацій у трикутнику суб'єктів протидії злочинності безпритульних осіб.

В работе определено понятие противодействия преступности бездомных лиц. Предложен комплекс (триада) мер, совершающихся субъектами противодействия преступности бездомных лиц. Раскрыта роль общественных и благотворительных организаций в треугольнике субъектов противодействия преступности беспризорных лиц.

In this paper defined the concept of the fight against crime homeless. The complex (triad) activities undertaken by entities combating crime homeless. Describes the role of community and charitable organizations in combating crime triangle subjects homeless persons.

Література

1. Голіна В.В. Попередження злочинності : [конспект лекцій] / В.В. Голіна. – Х. : Укр. юрид. академія, 1994. – 150 с.

2. Ігнатов О. Протидія злочинності: поняття та сутність / О. Ігнатов // Юридична Україна: щомісячний правовий часопис. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – № 3(75). – С. 92–93.

3. Карпов Н.С. Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності : [монографія] / Н.С. Карпов. – К., 2007. – 160 с.

4. Борьба с преступностью [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Борьба_с_преступностью.

5. Бондренков В.А. К началу дискуссии о содержании криминальной безопасности общества (государства) и роли ОРД в ее обеспечении / В.А. Бондаренков // Оперативник (сыщик). – 2008. – № 2. – С. 18.

6. Шинальський О.І. Покарання в системі засобів протидії злочинності : дис. ... канд. юрид. наук / О.І. Шинальський. – К., 2003. – 230 с.

7. Шостко О.Ю. Протидія організованої злочинності в європейських країнах : [монографія] / О.Ю. Шостко. – Х., 2009. – 183 с.

8. Костенко О.М. Культура і закон – у протидії злу : [монографія] / О.М. Костенко. – К. : Атіка, 2008. – 352 с.

9. Сташис В. Роль та значення покарання у системі запобігання злочинності / В. Сташис // Право України. – 2011. – № 9. – С. 166–169.

10. Соловій Я.І. Теорія попередження та її вплив на формування кримінально-правової політики України щодо мети покарання / Я.І. Соловій // Політика української держави у сфері боротьби зі злочинністю : зб. матер. Всеукр. наук.-теорет. семінару (м. Івано-Франківськ, 17 грудня 2009 р.). – Івано-Франківськ, 2009. – С. 14–18.

11. Голіна В. Кримінологічна політика в Україні: деякі теоретико-прикладні проблеми / В. Голіна // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. праць. – 2008. – № 2(53). – С. 170–185.

12. Кременовська І.В. Подолання дитячої і підліткової бездоглядності, безпритульності та бродяжництва в контексті реалі-

зації державної політики з питань національної безпеки України / І.В. Кременовська // Боротьба з правопорушеннями у молодіжному середовищі: вітчизняний та міжнародний досвід : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 2 червня 2010 р.). – Донецьк : Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – С. 301–303.

13. Абросімова Ю.А. Злочинність неповнолітніх та запобігання їй на регіональному рівні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Ю.А. Абросімова. – Дніпропетровськ, 2009. – 20 с.

14. Василенко Н.М. Причини та умови підліткового бродяжництва / Н.М. Василенко // Адвокат: загальнодержавний професійний журнал. – 2008. – № 12(99). – С. 34–35.

15. Іващенко В.М. Діти вулиці як феномен українського суспільства / В.М. Іващенко // Вісник Міжнародного слов'янського університету. Серія «Соціологічні науки». – Х., 2008. – Т. 11. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua>.

16. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей : Закон України від 02.06.2005 р. № 2623-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

17. Градецька Н.М. Сім'я як суб'єкт запобігання злочинності неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Н.М. Градецька ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.

18. Типове положення про центр реінтеграції бездомних осіб : затверджене наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 14.02.2006 р. № 31 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

19. Коваленко В.В. Адвокатура – один із суб'єктів профілактики злочинів / В.В. Коваленко, О.Г. Колб // Адвокат: загальнодержавний професійний журнал. – 2011. – № 8(131). – С. 24–25.

20. Коломієць В. Їхній дім – вулиця, а університети – підвали / В. Коломієць // Українська газета плюс. – 2008. – № 45(185). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrgazeta.plus.org.ua/article>.